

Κείμενα Οικονομικής & Διεθνοπολιτικής Ανάλυσης
κ-ΟΙΔΑ

2018-17

Η Αχαϊκή Συμπολιτεία και η Ευρωπαϊκή Ένωση

Δρ. Εμμανουήλ-Μάριος Οικονόμου
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ & ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Η Αχαϊκή Συμπολιτεία και η Ευρωπαϊκή Ένωση

Δρ. Εμμανουήλ-Μάριος Οικονόμου
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Είναι γνωστό και αποδεκτό διεθνώς πως η άμεση δημοκρατία γεννήθηκε στην αρχαία Ελλάδα, με πρώτη την αθηναϊκή του Κλεισθένη το 510-507 π.Χ. Λιγότερο γνωστό όμως είναι ότι και η πολιτική μορφή της ομοσπονδίας/συμπολιτείας ανεξάρτητων και δημοκρατικών και μη κρατών-πόλεων γεννήθηκε επίσης στην αρχαία Ελλάδα, με κυριότερες περιπτώσεις τις δύο μεγάλες ομοσπονδίες του 4^{ου} αιώνα, την Αιτωλική και την Αχαϊκή. Θα αναλύσουμε την Αχαϊκή Συμπολιτεία δίνοντας έμφαση στην πολιτική-θεσμική και οικονομική της οργάνωση και κατόπιν θα προβούμε σε σύγκριση με τη σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση, καταλήγοντας σε συγκεκριμένες τυχόν προτάσεις που εμπνέονται από την πρώτη, για την βελτίωση της λειτουργίας της δεύτερης.

Η Αχαϊκή Συμπολιτεία

Η Αχαϊκή Συμπολιτεία υπήρξε ως καταγεγραμμένο κράτος σε δυο ιστορικές φάσεις. Αρχικά ιδρύθηκε κάποια στιγμή μέσα στον Πελοποννησιακό Πόλεμο (431-404), ή λίγο μετά, πιθανώς το 389 π.Χ. και εξακολούθησε να λειτουργεί και μετά την κατάκτηση της νότιας Ελλάδας από το ισχυρό ελληνικό βασίλειο του βορρά, τους Μακεδόνες μετά το 338 και την κομβική μάχη της Χαιρώνειας. Επειδή η περίοδος αυτή δεν είναι αρκετά γνωστή λόγω έλλειψης επαρκών πηγών, εστιάζουμε στην δεύτερη περίοδο λειτουργίας του Κοινού, το οποίο ανασυστάθηκε το 280 π.Χ. και λειτούργησε ασταμάτητα μέχρι και το 146 αποτελώντας το τελευταίο κράτος του ελλαδικού χώρου που καταλήφθηκε από τους Ρωμαίους.

Αρχικός σκοπός δημιουργίας της ήταν η ένωση των πόλεων-κρατών της περιοχής της Πελοποννήσου για την αντιμετώπιση της μακεδονικής απειλής. Οι Μακεδόνες είχαν εγκαταστήσει μεταξύ άλλων, φρουρά στην Ακροκόρινθο. Η Συμπολιτεία επανασυστάθηκε αρχικά το 280 π.Χ. με 10 μέλη στην περιοχή της Αχαΐας, αλλά γρήγορα επεκτάθηκε πέρα από τα τοπικά σύνορα, με την ένταξη της Σικυώνας το 251, της Κορίνθου το 243, της Μεγαλόπολης το 235, η οποία ήταν η πρωτεύουσα της προγενέστερης βραχύβιας Αρκαδικής Συμπολιτείας (συνόλου 20 περίπου πόλεων), του Άργους το 229

κλπ. Συνολικά η Συμπολιτεία, με πρωτεύουσα το Αίγιο, στο απόγειό της, το 191 έφτασε να συμπεριλαμβάνει πάνω από 107 πόλεις-κράτη στην Πελοπόννησο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον και για σήμερα παρουσιάζει η πολιτική-θεσμική δομή της Συμπολιτείας. Ήταν δημοκρατική, τόσο στο επίπεδο των πόλεων-κρατών που τη συνιστούσαν (όπως τα σημερινά κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης-ΕΕ) όσο και στο επίπεδο της ομοσπονδίας (όπου υπάρχει σοβαρό δημοκρατικό έλλειμμα στην ΕΕ). Ανώτατο πολιτειακό όργανό της ήταν η *εκκλησία του δήμου* ή *σύνοδος*, που συγκαλούνταν δυο φορές το έτος, την πρώτη φορά κάποια στιγμή την άνοιξη, στο Αίγιο την πρωτεύουσα της Συμπολιτείας και τη δεύτερη φορά, σε μια άλλη πόλη-μέλος σε ανακυκλική βάση κάθε χρόνο. Στην εκκλησία μπορούσαν να συμμετάσχουν όλοι οι πολίτες των πόλεων-κρατών που είχαν συμπληρώσει το 30^ο τους έτος. Η εκκλησία αποφάσιζε με ψηφοφορία τις κατευθυντήριες γραμμές της πολιτικής της Συμπολιτείας, όπως σύναψη συμμαχιών, αποδοχή ένταξης νέων μελών, πόλεμο κλπ. Δεύτερο σώμα ήταν η *βουλή*, που απαρτιζόνταν από εκλεγμένους αντιπροσώπους των πόλεων, που μάλλον είχε ως πρότυπο την αθηναϊκή Βουλή των Πεντακοσίων. Η *βουλή* έθετε τα θέματα ημερήσιας διάταξης που θα συζητούσαν κατά τις διεργασίες των εκκλησιών.

Το ιδιαίτερα ενδιαφέρον εδώ, είναι πως τα δυο θεσμικά όργανα μαζί αποτελούν τον πρώτο γνωστό στην ιστορία συνδυασμό άμεσης (εκκλησία του δήμου) και έμμεσης (βουλή) αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, όπως εφαρμόζεται και σε ορισμένες σύγχρονες ομοσπονδίες (Ελβετία, εν μέρει ΗΠΑ, Γερμανία κλπ.). Η ομοσπονδιακή εκκλησία εξέλεγε τους ανώτατους πολιτειακούς άρχοντες. Πρώτος στην ιεραρχία ήταν ο *στρατηγός*, αρχηγός του ομοσπονδιακού στρατού, αλλά και ουσιαστικά πολιτικός αρχηγός, όπως ο πρόεδρος των ΗΠΑ που είναι ταυτόχρονα πολιτικός αρχηγός και αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων. Υπήρχε επιπλέον το συμβούλιο *10 δημιουργών* που μαζί με τον *στρατηγό* συναποτελούσαν την ετήσια εκλεγμένη κυβέρνηση.

Επιπλέον, εκλέγονταν από την εκκλησία ένας *υποστράτηγος*, ένας *ναύαρχος*, αρχηγός του στόλου γιατί η Συμπολιτεία διέθετε και πόλεις με αξιόλογη ναυτική και εμπορική ισχύ, όπως η Κόρινθος και η Σικυώνα, καθώς και ένας αρχηγός του ιππικού, ο *ίππαρχος*. Οι κάτοχοι των εν λόγω θεσμικών πόστων είχαν διπλή δικαιοδοσία: μέλη της κυβέρνησης και ταυτόχρονα, ανώτερα στελέχη των αχαϊκών ομόσπονδων ενόπλων δυνάμεων. Τέλος, είναι καταγεγραμμένο από τις πηγές και το αξίωμα του *γραμματέως*, που ήταν μάλλον υπεύθυνος για την καταγραφή της νομοθεσίας (ψηφισμάτων της εκκλησίας κλπ.) και προϊστάμενος της εποπτείας των αρχείων του κράτους. Πιθανόν να υπήρχε και το αξίωμα του *ταμιά*, κάτι σαν Υπουργού Οικονομικών με τη σημερινή έννοια, σε αντιστοιχία με τον θεσμό του *ταμιά* της Αθήνας και της Αιτωλικής Συμπολιτείας του 4^{ου} αιώνα. Οι πηγές δεν είναι ακριβείς ως προς αυτό. Αντίθετα, είναι βέβαιο πως υπήρχαν ομοσπονδιακά δικαστήρια, είτε μόνιμα είτε κατά περίπτωση,

όπου τα μέλη τους έλυναν διαφορές μεταξύ πόλεων και αστικές και ποινικές υποθέσεις μεταξύ των πολιτών της Συμπολιτείας.

Ένα άλλο σημείο πρωτοπορίας της ομοσπονδίας, ήταν η καθιέρωση *ισοπολιτείας* των πολιτών. Ισοπολιτεία σημαίνει παροχή πολιτικών δικαιωμάτων (και φυσικά νομικών, αστικών και περιουσιακών) σε πολίτες μια πόλης-κράτους, όταν έμεναν σε μια άλλη. Ουσιαστικά δηλαδή, υπήρχε το καθεστώς του “Αχαιού πολίτη”, όπου πχ., ο Κορίνθιος, αν για κάποιο λόγο μετοικούσε στην Πάτρα, είχε πλήρη πολιτικά-νομικά δικαιώματα εκεί. Είναι φανερό στο σημείο αυτό πως η Συμπολιτεία ήταν πολύ πιο εξελιγμένη εδώ σε σχέση με τη σημερινή ΕΕ. Ως ιδέα υφίσταται η έννοια του “Ευρωπαϊού πολίτη”, όμως πρακτικά δεν υφίσταται ισοπολιτεία. Ένας Πορτογάλος πχ., που ζει μόνιμα στην Γερμανία, δεν αποκτά αυτομάτως πολιτικά δικαιώματα στη Γερμανία, όπως το δικαίωμα να ψηφίζει στις γερμανικές ομοσπονδιακές εκλογές. Και βεβαίως, η ισοπολιτεία ίσχυε και για τις σχέσεις των πόλεων-κρατών μεταξύ τους, εφόσον όλη η λειτουργία της Συμπολιτείας βασιζόνταν στην ελεύθερη και ισότιμη συμμετοχή (και ένταξη πόλεων). Εφόσον, ο κύριος λόγος της σύστασης της Συμπολιτείας ήταν αμυντικός, η προστασία κυρίως από τον μακεδονικό επεκτατισμό, το μεγαλύτερο τμήμα του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού κάλυπτε αμυντικές δαπάνες.

Η Συμπολιτεία, όπως συνηθίζονταν και από άλλα κράτη της εποχής, διέθετε ένοπλες δυνάμεις που ήταν συνδυασμός “εθνικών” δυνάμεων και μισθοφορικών σωμάτων. Γνωρίζουμε πχ., πως το 217 π.Χ. το εκστρατευτικό σώμα της απαρτιζόνταν από 3000 πεζούς και 300 ιππείς Αχαιούς πολίτες και 8000 πεζούς και 500 ιππείς μισθοφόρους. Αυτοί οι αριθμοί μας επιτρέπουν και μια εκτίμηση κόστους: Λαμβάνοντας υπ’ όψιν ένα ημερομίσθιο πεζού 1.5-2 δραχμών και ενός ιππέα 5, έχουμε ημερήσιο κόστος 12-16000 δραχμών για τους πεζούς και 2500 για τους ιππείς, όσον αφορά το μισθοφορικό σώμα. Τα ποσά αυτά αναλογούν σε 360.000 με 480.000 δραχμές όσον αφορά το μηνιαίο μισθολογικό κόστος του πεζικού και σε 75.000 αντίστοιχα για το ιππικό, συνολικά δηλαδή, μεταξύ 70-90 τάλαντων. Συνεπώς, για οκτάμηνη ενεργό υπηρεσία καταλήγουμε σε 560-720 τάλαντα το έτος.¹

Αν και οι μη μισθοφόροι πολίτες-οπλίτες από όλα τα περιφερειακά τμήματα της Συμπολιτείας αμείβονταν παρόμοια με τα ίδια ημερομίσθια (πράγμα πολύ πιθανό) το ποσό ανέρχεται στα 700-900 περίπου τάλαντα, ποσό εξαιρετικά υψηλό, που μαρτυρά την ανθηρή οικονομική κατάσταση της Συμπολιτείας. Ως, μέτρο σύγκρισης, ο συνολικός αθηναϊκός κρατικός προϋπολογισμός την εποχή του Λυκούργου (338-323 π.Χ.) μια επίσης ανθηρή εποχή για την αθηναϊκή οικονομία ήταν 1200 τάλαντα.

---

¹ Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι ως προς τις υποδιαίρέσεις των αρχαίων ελληνικών νομισμάτων, ένα τάλαντο αντιστοιχούσε σε 60 μνες και μια μνα σε 100 δραχμές. Μια δραχμή ήταν ίση με 6 οβολούς. Συνεπώς, ένα τάλαντο ισοδυναμούσε με 6000 δραχμές, αντιπροσωπεύοντας προφανώς μια μεγάλη χρηματική αξία.

Δεν έχουμε καθόλου πληροφορίες για τα υπόλοιπα έξοδα του προϋπολογισμού, όπως, ομοσπονδιακά κτίρια στο Αίγιο κλπ., ούτε και για τα έσοδα του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού. Εικάζουμε, πως προέρχονταν από τις εισφορές των πόλεων-κρατών ανάλογα προφανώς με την οικονομική τους κατάσταση. Ίσως, υπήρχαν και “ίδιοι πόροι”, δασμοί στο εμπόριο της Συμπολιτείας (στην Αθήνα ίσχυε δασμός 2% για το εμπόριο του Πειραιά) και η πολεμική λεία να αποτελούσε ομοσπονδιακό έσοδο.

Βέβαιο είναι αντίθετα, όπως μαρτυρείται από την ύπαρξη διασωθέντων ομοσπονδιακών νομισμάτων, ότι υπήρχε νομισματική ένωση, παραπλήσιας φιλοσοφίας της σημερινής ΟΝΕ. Τα ομοσπονδιακά νομίσματα έφεραν κεφαλή του Διός ή της Αρτέμιδος με αναγραφή της λέξης ΑΧΑΙΩΝ, και συνοδεύονταν από το όνομα της πόλης ή του τοπικού άρχοντα, πχ. ΑΧΑΙΩΝ ΑΙΓΕΙΡΑΤΩΝ. Η αναλογία με τα κέρματα της ΟΝΕ όπου στη μια όψη υπάρχει το σύμβολο της χώρας που τα εκδίδει, πχ. γλαύκα για το ελληνικό, αετός για το γερμανικό ευρώ, είναι εμφανής. Στην Συμπολιτεία υπήρχε όμως και παράλληλη κυκλοφορία “εθνικών”, νομισμάτων, δηλαδή των νομισμάτων των κρατών-πόλεων. Εικάζουμε ότι θα υπήρχαν τράπεζες που μεταξύ άλλων θα διευκόλυναν την ανταλλαγή των νομισμάτων, στα πρότυπα των αθηναϊκών τραπεζών του 4^{ου} αιώνα.

Ο ιστορικός Πολύβιος, σε ένα πολύ γνωστό του απόσπασμα (*Ιστορία*, 2. 27. 9-11.) αναφέρει ότι: *“στους καιρούς μου όμως οι πόλεις αυτές έφτασαν σε τόσο μεγάλη προκοπή και τελειότητα, ώστε όχι μόνο συνδέονταν συμμαχικά και φιλικά, αλλά είχαν και τους ίδιους νόμους, τα ίδια μέτρα, σταθμά και νομίσματα, κι ακόμη κοινούς άρχοντες, βουλευτές και δικαστές. Γενικά, μόνο αυτό το σημείο έδειχνε πως όλη σχεδόν η Πελοπόννησος δεν αποτελούσε μια πόλη: οι κάτοικοί της δεν περιβάλλονταν από το ίδιο τείχος όλα τ’ άλλα ήταν κοινά και παρόμοια για όλους μαζί και για κάθε πόλη χωριστά”*. Από το εδάφιο αυτό εικάζουμε την ύπαρξη ενιαίας εσωτερικής αγοράς, γιατί η εναρμόνιση των μέτρων και σταθμών είναι προϋπόθεση για την λειτουργία τελωνειακής ένωσης και εσωτερικής αγοράς, ακόμα δε περισσότερο, εφόσον η νομισματική ένωση είναι τεκμηριωμένη.

Δημοκρατικές και ομοσπονδιακές αξίες

Οι ομοσπονδίες της αρχαιότητας και της πρώιμης σύγχρονης εποχής ιδρύθηκαν με κύριο σκοπό την κοινή άμυνα εναντίον εξωτερικής απειλής: Η Αιτωλική εναντίον αρχικά των Θηβαίων και μετά κυρίως, των Μακεδόνων, η Αχαϊκή εναντίον των Μακεδόνων και δευτερεύοντος της Σπαρτής. Η επιτυχημένη αντιμετώπιση της απειλής στις παραπάνω περιπτώσεις, βασίζονταν αλλά και εμβάθυνε τρεις βασικές αρχές: αλληλεγγύη, εμπιστοσύνη και κοινότητα συμφερόντων. Χωρίς την ύπαρξη τους η επιβίωση κάθε ομοσπονδίας θα ήταν αδύνατη. Οι τρεις αρχές όμως, από την εφαρμογή τους στον στρατιωτικό τομέα, ως κοινή στρατηγική και τακτική, κοινές ένοπλες δυνάμεις (στρατός και ναυτικό)

μεταφέρθηκαν και στον πολιτικό τομέα. Γίνεται φανερό πως όταν οι πολίτες-οπλίτες πχ, της Πάτρας, της Κορίνθου και της Μεγαλόπολης πολεμούν μαζί, γνωρίζονται, αποκτούν εμπιστοσύνη, αναπτύσσουν αλληλεγγύη, που μεταφέρουν μετά στον πολιτικό τομέα, στην εκκλησία του δήμου. Η στρατιωτική ισότητα στην οπλιτική φάλαγγα, μεταβάλλεται σε πολιτική ισότητα, και στο επόμενο στάδιο, σε ισονομία στα πλαίσια της Συμπολιτεία και τέλος σε ισοπολιτεία.

Το κοινό συμφέρον που είναι πρωταρχικά η απόκρουση του εξωτερικού κινδύνου, εμποτίζει σταδιακά και τους άλλους τομείς. Γίνεται συνείδηση στους πολίτες ως κοινό οικονομικό και όχι μόνο πολιτικό συμφέρον. Πάνω σε αυτό μπορεί να χτιστεί η οικονομική εμβάθυνση μιας ομοσπονδίας, με κοινό νόμισμα, εσωτερική αγορά, προϋπολογισμό, ίσως και κοινούς ομοσπονδιακούς πόρους (δασμούς και φόρους). Τέλος, η δημιουργία εμπιστοσύνης, αλληλεγγύης και κοινού συμφέροντος στον αμυντικό τομέα, είναι οι βάσεις για την καλή λειτουργία των πόλεων-κρατών (ή πολιτειών) στις μεταξύ τους σχέσεις, ακόμα και την εμπιστοσύνη στην αμεροληψία της ομοσπονδιακής δικαιοσύνης.

Τι διδασκόμαστε για το σήμερα

Η ΕΕ ξεκίνησε το 1957 ως ΕΟΚ, με στόχο, σύμφωνα με τους εμπνευστές της, να ενώσει τους λαούς της Ευρώπης (κατά τον Ζαν Μονέ) σε πολιτική ένωση και ομοσπονδία. Ήδη έχει μετονομαστεί σε Ευρωπαϊκή Ένωση των 27, και Οικονομική και Νομισματική Ένωση των 17 χωρών-μελών. Εξετάζοντας όμως την ουσία της ΕΕ, διαπιστώνουμε πως πολύ απέχει από την πραγματική ένωση ή ομοσπονδία. Σε αντίθεση με όλες τις προηγούμενες ομοσπονδίες, η ΕΕ δεν ξεκίνησε ως απάντηση για την αντιμετώπιση εξωτερικής απειλής. Αν δεχθούμε ότι μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η απειλή για τις δυτικές ευρωπαϊκές χώρες ήταν η Σοβιετική Ένωση και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, τη αντιμετώπιση του είχε ήδη αναλάβει το Σύμφωνο του ΝΑΤΟ από το 1949, που προϋπήρχε της ΕΟΚ.

Αυτό όμως σύμφωνα με την προηγούμενη μας ανάλυση, έχει, θεωρούμε τρεις βασικές επιπτώσεις: Πρώτον, ο ομοσπονδιακός προϋπολογισμός της ΕΕ, που δεν περιέχει αμυντικές δαπάνες, είναι πολύ μικρός, τόσο συγκριτικά με τους προϋπολογισμούς παλιότερων ομοσπονδιών, όσο και σύγχρονων. Για το 2013 είναι μόλις 0.95% του ΑΕΠ της ΕΕ και μόνο το 40% περίπου αυτού διοχετεύεται σε αναδιανεμητικές πολιτικές κοινωνικοοικονομικής συνοχής για πολίτες και κοινωνικές ομάδες μεταξύ των χωρών-μελών. Είναι λογικό λοιπόν να αναρωτιούνται πολλοί, τι είδους αλληλεγγύη μεταξύ των Ευρωπαίων είναι μια “αλληλεγγύη 0.95%”.

Δεύτερον, λείπουν οι βασικές αρχές, της συνοχής μεταξύ των πολιτών της ΕΕ στην πράξη. Στη συνείδηση των σημερινών πολιτών των χωρών-μελών η αναγκαιότητα της συνεργασίας έχει εν μέρει ατονήσει, γιατί η εμπειρία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου δεν υπάρχει πια και η μη ύπαρξη εξωτερικού

κινδύνου κάνει την συναίσθηση της αλληλεγγύης, της εμπιστοσύνης και του κοινού συμφέροντος λιγότερο απαραίτητη. Σε αυτό συνεισφέρουν οι πολιτικές λιτότητας που στην συνείδηση μεγάλου τμήματος πολιτών στις νότιες χώρες θεωρείται ότι τους επιβάλλονται από την ΕΕ και τη Γερμανία, χωρίς τη δική τους συναίνεση. Η αύξηση του *ευρωσκεπτικισμού* παντού δεν μας εκπλήσσει καθόλου.

Τρίτο και σημαντικότερο, είναι το δημοκρατικό έλλειμμα στην ΕΕ. Από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ, μόνο το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είναι εκλεγμένο, και οι πραγματικές του αρμοδιότητες είναι εξαιρετικά περιορισμένες. Τα άλλα όργανα, ο Πρόεδρος της ΕΕ, τα Συμβούλια Υπουργών, η Επιτροπή κλπ. δεν είναι δημοκρατικά εκλεγμένα. Ο Πρόεδρος της ΕΕ πχ. ως γνωστόν δεν εκλέγεται, όπως οι στρατηγοί των αρχαίων συμπολιτειών ή όπως ο πρόεδρος των ΗΠΑ, με δημοκρατικές διαδικασίες από τους πολίτες των χωρών-μελών αλλά μετά από (συχνά αδιαφανείς) διαπραγματεύσεις μεταξύ των αρχηγών των κυβερνήσεων. Δεν υπάρχει νομοθετικό σώμα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπως οι εκκλησίες των αρχαίων συμπολιτειών, και η ευρωπαϊκή νομοθεσία (οδηγίες και κανονισμοί) καθορίζεται από τα Συμβούλια Υπουργών και την Επιτροπή με ελάχιστη (τυπική στις περισσότερες περιπτώσεις) δημοκρατική νομιμοποίηση μέσω του ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Έτσι, το δημοκρατικό έλλειμμα, άρα και η νομιμοποίηση βασικών πτυχών της λειτουργίας της ΕΕ γίνεται εμφανής.

Έχοντας υπόψη τη λειτουργία των αρχαίων και άλλων σύγχρονων ομοσπονδιών, οι προτάσεις που απορρέουν για την περαιτέρω ολοκλήρωση και εμπάθυνση της ΕΕ είναι: Πρώτον, για να υπάρχει δημοκρατική νομιμοποίηση, ο Πρόεδρος της ΕΕ, και ίσως και της Επιτροπής, θα πρέπει να εκλέγονται από του πολίτες. Δεύτερον, σε αναλογία των εκκλησιών των αρχαίων συμπολιτειών αλλά και όπως εφαρμόζεται όλο και περισσότερο παγκόσμια (Ελβετία, αμερικανικές πολιτείες, γερμανικά κρατίδια κλπ.) πρέπει να εφαρμόζεται η άμεση δημοκρατία στην ΕΕ, με δημοψηφίσματα δεσμευτικού (νομοθετικού) χαρακτήρα που ξεκινούν με *πρωτοβουλίες πολιτών, από κάτω προς τα πάνω*.

Για πρώτη φορά η Συνθήκη της Λισσαβόνας προβλέπει ευρωπαϊκά δημοψηφίσματα μετά από *πρωτοβουλίες πολιτών* (με ελάχιστο το όριο της συλλογής 1 εκ. υπογραφών) όμως το αποτέλεσμα τους δεν είναι δεσμευτικό, αλλά μόνο συμβουλευτικό, ένα είδος θεσμοθετημένης διαβούλευσης. Αυτό βέβαια απέχει πολύ από πραγματική άμεση δημοκρατία. Τρίτον, πρέπει να αυξηθούν οι πόροι (και οι αρμοδιότητες) του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού ως έκφραση αλληλεγγύης και κοινού συμφέροντος. Γνωρίζουμε βέβαια πως τα παραπάνω δεν θα γίνουν άμεσα. Υποστηρίζουμε όμως πως είναι η μέθοδος για να αντιμετωπιστεί ο αυξανόμενος *ευρωσκεπτικισμός* και το δημοκρατικό έλλειμμα, αν θέλουμε η ΕΕ να μεταβληθεί σε πραγματική πολιτική ένωση.